

Činnosť človeka a krajina Pienin

Human activities and the Landscape of the Pieniny

PETER JANČURA¹, IVETA BOHÁLOVÁ², SILVIA SUROVCOVÁ¹

¹ *Technická univerzita (vo Zvolene), Fakulta ekológie a environmentalistiky, 96 901 Banská Štiavnica, Kolpašská 9/B, Katedra plánovania a tvorby krajiny, Slovenská agentúra životného prostredia, Centrum tvorba krajiny, 97400 Banská Bystrica, e-mail: jancura@sazp.sk*

² *Slovenská agentúra životného prostredia, Centrum tvorby krajiny, 97400 Banská Bystrica, e-mail: bohalova@sazp.sk*

Abstract. The basic law on the protection of landscape and its natural values derives from the Nature and Landscape Protection Act, n. 543/2002 (25th June 2002) issued by the Government of the Slovak Republic. When the expression “landscape” is accentuated with the law term “protection of nature and land”, it will be possible to achieve a wide range of new understandings. The European Landscape Convention speaks about “characteristic features of a landscape”. It is described in the law of the Slovak Republic as “characteristic image of the landscape”. How can this aspect enrich the research in the Pieniny? It is especially the context and relation between natural givenness of the land and human activities reflected in the landscape. Amongst the significant landscape features, the most important ones are those, which help to restore the character of the landscape. The absence of these features will also have the negative effect on the quality of the landscape. All surroundings of the National Park – even if they are not habitats of protected species – are of special concern due to their importance and context with the surrounding landscape. Significant landscape features enhance the values of the landscape, which allows us to set them aside for protection.

Podstawowym przepisem regulującym zagadnienia ochrony krajobrazu i jego naturalnych wartości na terenie Słowacji jest Ustawa o ochronie Przyrody i Krajobrazu, n. 543/2002 z dnia 25 czerwca 2002 r. Lepsze zrozumienie tej problematyki jest możliwe gdy określenie „krajobraz” zaakcentujemy wyrażeniem prawniczym „ochrona przyrody”. Europejska Konwencja Krajobrazowa mówi o „charakterystycznych cechach krajobrazu”. W słowackiej terminologii prawniczej wyrażone jest to jako „charakterystyczny wygląd krajobrazu”. W jaki sposób taki punkt widzenia może wzbogacić badania naukowe w Pieninach? Termin

ten określa związek między krajobrazem naturalnym i działalnością człowieka w nim odzwierciedloną. Wśród istotnych cech krajobrazu najważniejsze są te, które pomagają przywracać jego naturalny charakter. Brak tych cech może wywierać negatywny wpływ na jakość krajobrazu. Wszystkie tereny otaczające park – nawet jeśli nie są siedliskami gatunków chronionych – powinny być traktowane jako tereny szczególnej troski. Wynika to z ich ogromnego znaczenia i powiązań z otaczającym je krajobrazem. Istotne cechy krajobrazu zwiększają jego wartość, co pozwala na objęcie terenu ochroną prawną.

ÚVOD

Písať o krajine Pienin znamená ponoriť sa hlboko do krajiny. Na dno hlbokého kaňonu, kde sa penia biele vody Dunajca. Znamená výjsť na vysoké skaly a pozorovať drobné domčeky, ktoré v krajine nakreslili obrysy dedín. Znamená zostúpiť do údolia, tak ako sa zostupuje do pamäti a hľadať v nej bývalú harmóniu človeka a krajiny. Terasové políčka sú ako útržky pamäti, na tento čas. Ešte stále čosi ostalo. Niekoľko domov, strácajúce sa stopy ľudového staviteľstva. A keď si nájdete čas, objavíte drobnosti, ktorými naši predkovia posväcovali každodennú všednosť. Ornament na drevenej hrade, línie kriviek na oceľových pánkoch... Krajina Pienin leží na severe Slovenska, starosloviensky a poľsky, na strane „pulnočnej“. Vo mne vždy vyvoláva asociácie, kde sa na malom priestore stretlo veľa pozoruhodných javov. Pokúsím sa i ja, na malom priestore tohto príspevku, hľadať bohaté súvislosti hodnôt dnešnej krajiny pre dnešných ľudí.

KRAJINÁRSKY SLOVNÍK

Skúsme si v termíne „ochrana prírody a krajiny“, zdôrazniť slovo „krajina“. Zmení sa tým náš pohľad na úlohy ochranárov? Expanzia ľudských aktivít v krajine sa rozširuje. Najmä rozvoj výstavby nezadržateľne pokračuje a pozvoľne sa znižuje podiel prírodných, človekom neovplyvňovaných plôch. Naliehavejšie ako pre tým si uvedomujeme súvislosť medzi chránenými a „nechránenými“ časťami krajiny. Hrozí nám vznik kontrastnej krajiny, kde vedľa seba budú prísne chránené rezervácie a „bez prechodu“ technizovaná urbanizovaná krajina s minimom spontánnych prírodných prvkov. Diverzita krajinných typov a štrukturálna diverzita krajiny sa unifikuje. A s tým súvisia aj ďalšie „problémy“. Ako zachovať to, čo je pre dané územie charakteristické? Charakteristický vzhlľad krajiny (CHVK), krajinný obraz, krajinný ráz, (Jančura 2004) génus loci, identitu krajiny...

Čo tieto slová predstavujú? Kalamita v Tatrách ukázala, že sme nevideli to, čo máme pre očami. Kvalita ľudských aktivít a ich artefaktov v krajine nedosiahla úroveň kvality prírodnej krajiny. Kalamitu ako prírodnú disturbanciu, predchádzala

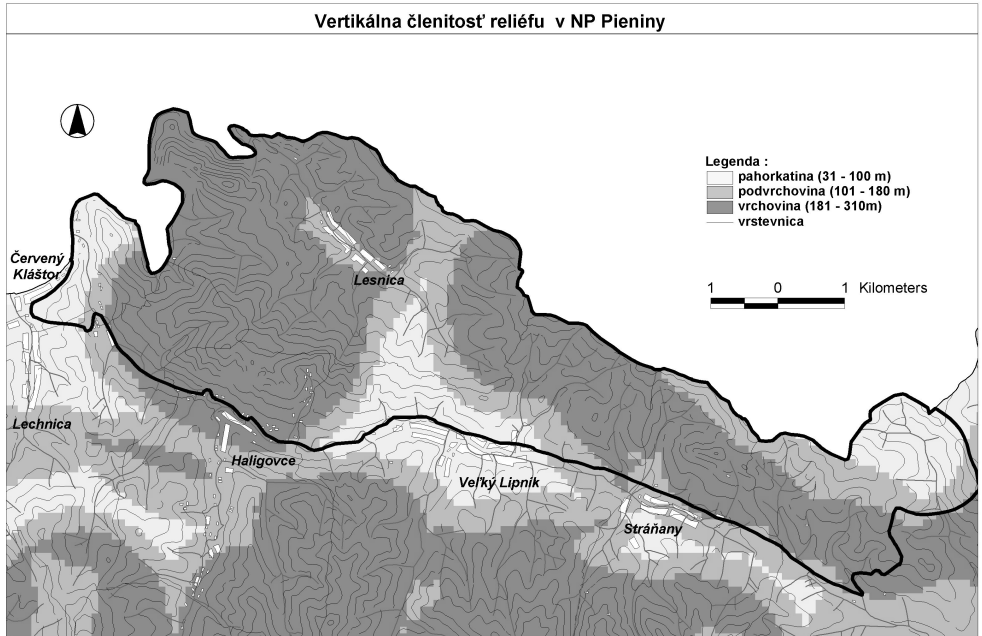
„plíživá“ kalamita nekvalitných zásahov do prírodného prostredia. Počnúc „umelým“ lesom, končiac „neumelými“ stavbami, ktoré mali byť pôvodne architektúrou. To čo milostivo zakrývali stromy je teraz obnažené. Ukázalo sa, že snaha ochranárov zabrániť nežiaducej zástavbe, nekvalitným a zle situovaným stavbám sa ukázala ako oprávnená. „Nová“ je však iná skutočnosť. Vedomie, že musíme mať k dispozícii silné odborné argumenty, aby nás pochopili a uznali tí, čo stavbám rozumujú, investujú ich, plánujú, projektujú a realizujú. Ukazuje sa, že potrebujeme novú špecializáciu, ktorá vysvetlí vzťah stavby a okolia.

Krajinný typ v ktorom sa nachádzajú chránené územia netvorí len „čistá“ príroda. Sú dielom výsledku prírodných síl a dielom výsledkom ľudského úsilia. Vhodné využitie územia a dobrá architektúra spoluvytvárajú a zhodnocujú vlastnosti krajinného prostredia. V krajinách, ktoré sú vzácne a túto vzácnosť vyjadrujeme ich ochranou, tam sa každá stavba stáva architektúrou až vtedy, keď je v súlade s krajinným prostredím. Špičkovu navrhnutú stavbu, ktorá „nechápe“ svoje okolité prostredie, pôsobí v krajinnom prostredí cudzoročno. Ruší ho. Je ako „päť na oko“. Krajina nie je „divadelná scéna“, ale determinované prostredie. Ak to nechápu jej dizajnéri – stavbári a architekti, musí tu byť niekto, kto sa krajiny „zastane“. Kto chápe, kde môže stavba stáť, aké dimenzie, proporcie, formu, tvary, farby môže mať, aby sa v individuálnej krajine mohla stať architektúrou. To nie je diktovanie detailu, to je potreba vložiť do krajiny formu a obsah, ktorý jej potenciálu prislúcha.

KRAJINNÝ OBRAZ PIENIN

Prírodné charakteristiky Pienin sú všeobecne známe. Z hľadiska charakteristického vzhlľadu krajiny sú unikátnym súborom prírodných a kultúrnych pamiatok.

Videný krajinný obraz reprezentujú znaky, ktorých kombinácia je pre každú krajinu neopakovateľná. Základnú kombináciu tvorí vzťah medzi typom reliéfu a typom povrchových krajinných štruktúr. Na základe štatistickej typológie tak môžeme objektívne pomenovať to, čo vidíme. Ďalšie „kombinácie“ vytvára prítomnosť

Ryc. 1. Vertikálna členitosť reliéfu.
Vertical dissection of the Pieniny NP.
– plain, – heights, – under-highlands, – highlands

významných objektov v krajine, ľudských artefaktov a prírodných fenoménov.

Z uvedených grafov vyplýva, že (Ryc. 1, 2) reliéfné typy sú reprezentujúce prevládajúce vrchoviny, zastúpené sú podvrchoviny a pahorkatiny v pomere 7:2:1.

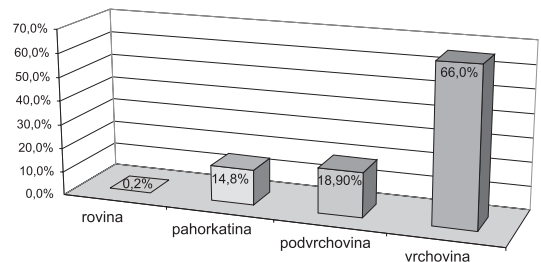
Pre porovnanie z prírodných (geoekologických) krajinných typov (Mazúr i in. 1980, Vološčuk i in. 1992) sú zastúpené (a) hornatiny a vysoké plošiny na karbonátovom substráte s rendzinami a skalnou stepou až jedľobučinou (38%), (b) vysoké vrchoviny až hornatiny na flyšovom substráte s hnedými pôdami a smrečinou (34%), (c) vnútrohorské kotliny a brázdy s hnedými pôdami, rendzinami a s bučinou (28%), Ich pomer je relatívne vyrovnaný 4:3:3, ale naznačuje vysokú pestrosť krajinných typov.

Z (Ryc. 3, 4) typov využitia zeme (druhej krajinej štruktúry) prevláda poľnohospodárska krajina, zastúpená je lesná a sídelná krajina v pomere 5:4:1 (krajinný index).

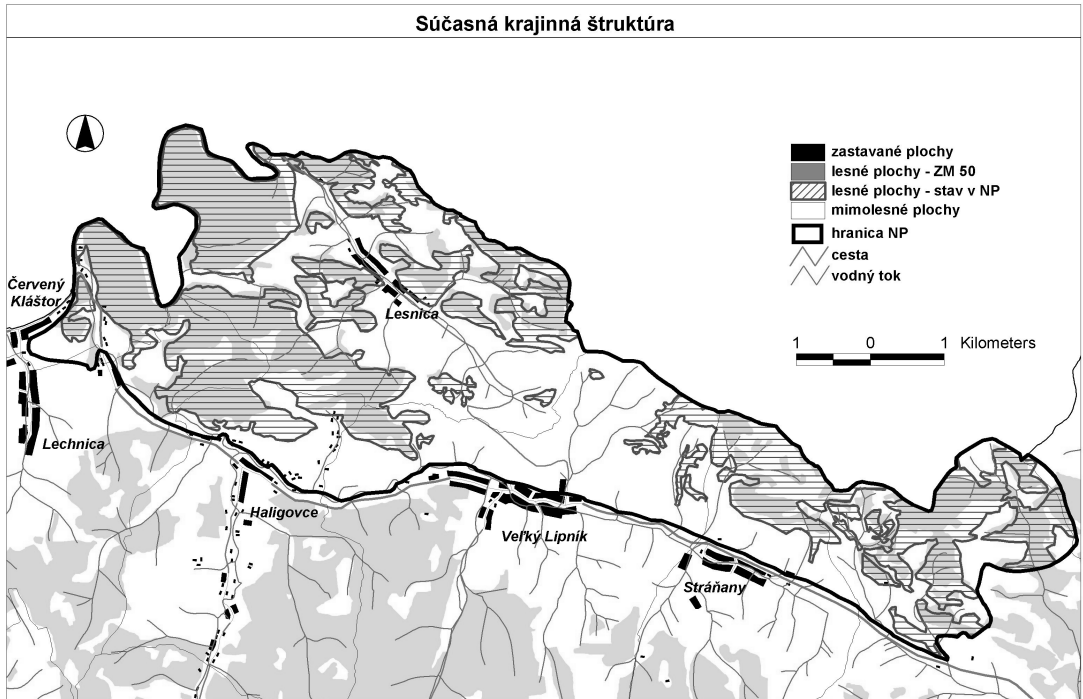
Charakteristický vzhľad krajiny vytvára kontrast horizontálnych a vertikálnych línií. Vystupu-

júce vertikály skalných bráľ, a hrebeňov. Prielom Dunajca, horizontály údolí a nív. Údolné sídla a pôvodná ľudová a historická architektúra (Červený kláštor, kostoly). Významným fenoménom je vysoký výskyt historických krajinných štruktúr terasových políček na svahoch. Hodnota krajiny je

Zastúpenie typov reliéfu podľa vertikálnej členitosti v NP Pieniny

Ryc. 2. Zastúpenie typov reliéfu podľa vertikálnej členitosti v Pieninskom národnom parku.
Abundance of relief types according to the vertical segmentation in the Pieniny National Park.
0,2% – plain, 14,8% – heights, 18,9% – under-highlands, 66,0% – highlands

Ryc. 3. Súčasná krajinná štruktúra.

Contemporary Land cover.

– Urban areas, – forested areas, – non-forested areas, agricultural landscape, – borders of the Pieniny NP, – road, – flow

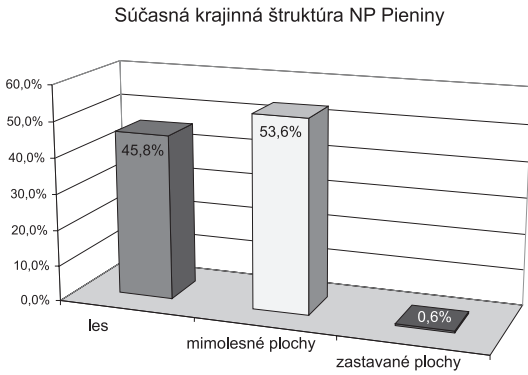
vyjadrená prítomnosťou NP PIENAP a kontextom ľudských artefaktov s dielom prírody. Z hľadiska krajinného obrazu, kombinácia zastúpenia typov krajinej pokrývky (využitie zeme) a reliéfu, charakterizuje relatívne rovnomerné zastúpenie poľnohospodárskej a lesnej krajiny (3:3) na vrchovine a podvrchovine (3:1). To znamená polia a lesy na zvládnutom teréne. Uvedené indexy (pomer zastúpenia typov) vytvárajú určité proporčné charakteristiky, ktoré vnímame ako pestrú, prítlačlivú krajinu. Videný krajinný obraz vyjadruje už spomínané vzájomné zastúpenie a kombinácie reliéfu a štruktúry krajinej pokrývky (*land cover*) videnej krajiny .

ČO HROZÍ KRAJINE ?

Významným súčasným trendom chápania ochrany prírody (a krajiny) je ochrana procesov. Tých ktoré podmieňujú existenciu prírodných spoločenstiev

a ekosystémov, v zmysle „zachovania rozmanitosti a podmienok životných foriem“. Procesy podmieňuje a vytvára aj človek, postupnou influenciou – ovplyvnením vlastností prostredia. Aktívny vstup človeka do prostredia je predovšetkým v tom, že územie adekvátne využíva, ale súčasne časť z neho ponecháva na prirodzené, prírodné, samovoľné procesy.

Existuje úzky súvis medzi potrebou ochrany „fungovania krajiny“, ktoré predstavuje model „územného systému ekologickej stability, ÚSES“ a jej „vzhladom“. ÚSES zabezpečuje diverzitu, funkčnosť a dynamickú „stabilitu“ krajiny. Významné krajinné prvky, z hľadiska ÚSES tvoria biocentrá, biokoridory a interakčné prvky. Tieto prvky súčasne predstavujú aj zložky krajinej štruktúry, ktoré vytvárajú charakteristický vzhlad krajiny. Ten je vizuálnym prejavom kvality krajiny. Reprezentuje charakteristické usporiadanie znakov v krajine a krajinné typy.

Ryc. 4. Súčasná krajinná štruktúra NP Pieniny.
Contemporary Land cover of the Pieniny National Park.
– Forested areas, – non-forested areas, agricultural landscape,
– Urban areas

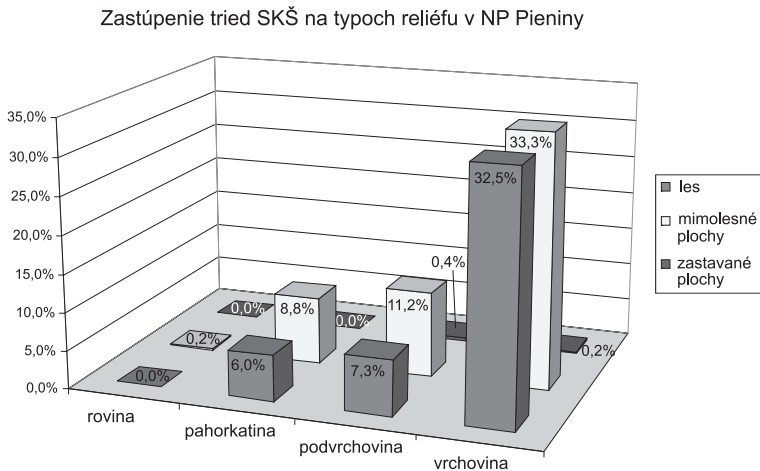
KVALITA KRAJINY, CIELOVÝ STAV KVALITY KRAJINY

To aký ma krajina vzhľad vyjadruje pomer usporiadania zložiek krajinných štruktúr (znakov). Je to spravidla pomer (1) intenzívne využívaných a zastavaných plôch, ku plochám (2) extenzívne využívaným a plochám, (3) nevyužívaným, opusteným, zanedbaným s ruderálnymi, či inváznymi druhmi, alebo „nežiaducim“ sukcesným zárastom a plochám (4) bez ľudského vplyvu s prirodzenou biodiverzitou a druhovou skladbou s autoregula-

čnými procesmi (spravidla chránené územia). Vhodný a primeraný pomer týchto zložiek je jedným z predpokladov kvality krajiny.

V kontakte s Národným parkom sú všetky priľahlé plochy významné svojim kontextom. Treba si uvedomiť, že chránené územie nie je „vystrihnuté“ z krajiny, ale jeho okolie spolu vytvára jeho charakter. Nejedná sa len o prítomnosť ochranného pásma, ale aj krajinárske spolupôsobenie okraja a jadra územia. Územie NP obklopujú nechránené zložky štruktúry krajiny – lúky, porasty, historické krajinné štruktúry, ktoré si pre ich zdanlivú všednosť, nevšímame. Často sa však jedná o významné časti krajiny. Vzhľadom na ich vlastnosti môžeme hovoriť o vizuálne exponovaných priestoroch, VEP. VEP predstavujú ľemové plochy, ktoré ešte majú prírodný charakter, alebo sú na nich významné ľudské diela, historické štruktúry krajiny, alebo kvalitná architektúra, ktorá dotvára charakter krajiny. Nepatria sem intenzívne využívané plochy s eklektickými a nesúrodými stavbami cestovného ruchu, čiže priestory spornej kvality z hľadiska, spravidla aj funkcie.

Za významné krajinné prvky, VKP môžeme považovať tie zložky štruktúry krajiny, ktoré spoluvytvárajú jej charakter a bez ich kontextu by došlo ku zmene typov krajiny a tým aj ujme na kvalite krajiny. Teda nesúvisia len z ÚSES, ale majú aj iné významy. Zjednodušene poveda-

Ryc. 5. Zastúpenie tried SKŠ na typoch reliéfu v NP Pieniny.
Abundance of Land Cover classes on various types of relief of the Pieniny NP.

né. VEP sú mapovacie jednotky charakteristického vzhľadu krajiny, VKP sú vybrané (spravidla skoro všetky) VEP s určením ich hodnoty.

VKP je možné v zhodne v zmysle zákonov (a) o územnom plánovaní ako aj (b) o ochrane prírody a krajiny vyhlásiť za (c) chránenú časť krajiny, respektíve chránený krajinný prvok, CHKP.

ROZHODUJÚCE ASPEKTY POSUDZOVANIA VÝZNAMU KRAJINNÝCH ZLOŽIEK

To, čo sme si povedali môžu starí praktici považovať iba za „teoretickú rozcvičku”.

V reálnom živote však máme zákony, vzťahy, partnerov. Týkajú sa predovšetkým:

- Významných krajinných prvkov
- Chránených krajinných prvkov
- Začlenenia stavieb do ostatnej krajiny

Významný krajinný prvok je podľa zákona NR SR č. 543/2002 Z.z., základné pojmy §2 – ost. 2/c) – /1./ taká časť územia, ktorá utvára charakteristický vzhľad krajiny, alebo /2./ prispieva k jej ekologickej stabilite, najmä: *les, rašelinisko, brehový porast, jazero, mokraď, rieka, bralo, tiesňava, kamenné more, pieskový presyp, park, aleja, remíza*. Metodika pre Program starostlivosti o CHKO/NP – v časti “Pasport významných častí prírody a krajiny” významné krajinné prvky rozširuje o *tradičné osídlenia*.

Podľa zákona č. 50/1976 Zb., územné plánovanie – (§11-5/d) v časti „územný plán obce” – územný plán ustanovuje najmä: zásady a regulatívy ochrany *významných krajinných prvkov* v súvislosti s prírodnými zdrojmi a kultúrno-historickými hodnotami. V (§12-2/e) územný plán zóny ustanovuje: umiestnenie zelene, *významných krajinných prvkov*, ostaných prvkov územného systému ekologickej stability

V §13-3/b záväzná a smerná časť územného plánu, v záväznej časti sa schvaľujú zásady regulatívy *významných krajinných prvkov* v súvislosti: kultúrno-historických hodnôt, územného systému ekologickej stability.

Podľa zákona č. 50/1976 Zb., v §39-3, rozhodnutie o využívaní územia sa vyžaduje na: vykonávanie terénnych úprav, ktorými sa podstatne mení územný systém ekologickej stability,

ty, vzhľad krajiny, využitie významných prvkov krajiny

Podľa zákona NR SR č. 543/2002 Z.z., §25 významný krajinný prvok ktorý plní funkciu biocentra, biokoridoru, alebo interakčného prvku... môže byť vyhlásený za chránený krajinný prvok. Interakčný prvok (§2-2/c) je určitý ekosystém, alebo skupina ekosystémov, prepojený na biocentrá a biokoridory, ktoré zabezpečuje priaznivé pôsobenie na okolité časti krajiny pozmenenej, alebo narušenej človekom: *trávnatá plocha, močiar, porast, jazero*.

Významný krajinný prvok, reprezentuje súhrn vlastností: ako súčasť krajiny predovšetkým ako zložka druhej štruktúry krajiny, ktorá sa podieľa na:

- primeranom (optimálnom) usporiadaní zložiek krajinej štruktúry
- spoluvytvára charakteristický vzhľad krajiny a krajinný ráz
- podieľa sa na krajinnom type
- prispieva ku ekologickej stabilite, ako prvok ÚSES

• zabezpečuje priaznivé vizuálne a funkčné interakcie zložiek okolitých častí krajiny

Zákon NR SR č. 543/2002 Z.z. v časti základné pojmy (§2-2/o) uvádza osobitne chránenú časť krajiny. Podľa zákona č. 50/1976 Zb. územné plánovanie vymedzuje: chránené časti krajiny (§2-1/c): *chránené územia, chránené objekty, oblasti pokoja, ochranné pásma*, zabezpečuje ochranu všetkých chránených častí krajiny. Ďalej v (§12-2/e) územný plán zóny ustanovuje: chránené časti krajiny, a v §13 v obci záväzná časť určí – chránené časti krajiny. V §39c – rozhodnutie o chránenej časti krajiny určujú sa podmienky ochrany, ktoré činnosti sa môžu a ktoré nemôžu vykonávať a za akých podmienok (Tab. I).

VKP môže narušiť vnášanie cudzorodých prvkov, predovšetkým nevhodných stavieb. Hľadanie súladu stavby s krajinou je významnou súčasťou práce krajinnára. Podľa zákona č. 50/1976 Zb. v §11 sa uvádza pre územný plán obce „*pripustné, obmedzené a zakázané* využívanie plôch”. Stavieť nemôžeme „hocikde”, kde chceme. V §12-2/g a územný plán zóny ustanovuje začlenenie stavieb do ostanej krajiny. V §13-3/c. §39-2/b sa vyžaduje zabezpečenie *súladu urba-*

Tabela I. Prehľad súčasného stavu právnej ochrany významných zložiek a atribútov krajiny.
Legal protection state summary of the significant features and attributes of the landscape.

Významné atribúty krajiny <i>Significant attributes of the landscape</i>	Prislúchajúce zákony <i>Appertaining Laws in the Slovak Republic</i>
Charakteristický vzhľad krajiny – krajinný obraz – krajinný ráz – scenéria krajiny <i>Characteristic look of the landscape – landscape – landscape character – landscape scenery</i>	Zákon č. 543/2002 Z.z., zák. č. 50/1976 Zb. v znení neskorších predpisov zák. č. 24/ 2006 (predtým zák. č. 127/1994 Z.z.), zák. č.49/2002 Z. z.
Významné krajinné prvky <i>Significant landscape features</i>	Zákony č. 543/2002 Z.z., §2-2/c + §25 Zák. č. 50/1976 Zb. v znení neskorších predpisov §11-5/d + §12-2/e + §13-3/b + §39-3 + 139a
Chránený krajinný prvok <i>Protected landscape feature</i>	Zákon č. 543/2002 Z.z., zák. č. 50/1976 Zb. v znení neskorších predpisov
Začlenenie stavieb do ostatnej krajiny <i>Exposure of constructions to the Landscape</i>	Zák. č. 50/1976 Zb. v znení neskorších predpisov §11 + §12-2/g + §13- 3/c + §39-2/b + § 71

nistického riešenia a architektonického riešenia s okolitým životným prostredím, najmä výškové a polohové umiestnenie stavby... podiel zastavanej plochy a nezastavanej plochy zo stavebného pozemku, vrátane požiadaviek na úpravu jeho nezastavaných plôch.

EURÓPSKY DOHOVOR O KRAJINE

Progresívny trend v ochrane krajiny predstavuje Európsky dohovor o krajine (2000 r.), skratka EDoK, ktorý sme v r. 2005 podpísali. Cieľom konvencie je integrovať všetky, doteraz izolované záujmy ochrany v území – predovšetkým prírodného a kultúrneho dedičstva, inak povedané ochrany prírody a krajiny s ochranou pamiatkového fondu. Zaujímavým aspektom je prístup EDoK-u ku krajine: „*Krajina podmieňuje vytváranie miestnych kultúr a je základnou súčasťou európskeho prírodného a kultúrneho dedičstva a prispieva k blahu ľudstva a upevňovaniu európskej identity*”. Cieľom dohovoru je podporiť ochranu, manažment a plánovanie krajiny a organizovať európsku spoluprácu v tejto oblasti. „*Ochrana krajiny*“ znamená činnosti smerujúce k zachovaniu a udržaniu významných alebo charakteristických črt krajiny vyplývajúcich z jej historického dedičstva a prírodného usporiadania a/alebo ľudskej aktivity. „*Krajinná koncepcia*“ znamená vyjadrenie všeobecných zásad, stratégií a metodických usmernení kompetentnými orgánmi verejnej správy, ktoré umožňujú prijatie špecifických

opatrení zameraných na ochranu, manažment a plánovanie krajiny.

To, čo najviac prekvapilo mnohých našich kolegov na EDoK je význam integrácie odborných prístupov a vzťah s ľuďmi, ktorí v krajine žijú. S miestnymi obyvateľmi, ktorých tak radi zaškatul'ujeme do pojmu „verejný”.

RIZIKÁ ZMIEN V KRAJINE PIENAP-U

Vhodný a primeraný pomer zložiek krajinej štruktúry, ktorý vyplýva z celkového usporiadania krajinných štruktúr, je jedným z predpokladov kvality krajiny. Ďalšou súvislosťou je existencia a výskyt významných krajinných prvkov (VKP), ktoré reprezentujú vlastnosti a charakter krajiny. Kvalita krajiny súvisí aj s našim poznatkom, ktorý krajinný typ reprezentuje „prirodzenosť” danej krajiny a akým návrhom cieľového stavu tento stav dosiahneme. V zmysle EDoK, „*cieľová kvalita krajiny*” znamená „*prianie a požiadavky verejnosti týkajúce sa charakteristických črt krajiny, v ktorej žije, formulované pre danú krajinu kompetentnými orgánmi verejnej správy*”. Iná verzia prekladu: „*Cieľová kvalita krajiny*” vyjadruje „*požiadavky verejnosti ohľadne charakteru krajiny v okolí, formulované kompetentnými verejnými orgánmi*”. V prípade krajiny PIENAP-u sme identifikovali nepriaznivé zmeny usporiadania krajinných zložiek, prítomnosť cudzorodých prvkov a tým aj ohrozenosť VKP. Predstavujú ich nasledovné fenomény:

(1) **Zmena usporiadania štruktúry krajinného povrchu** (druhotnej krajinnnej štruktúry), zastúpenie a podiel jednotlivých štruktúrnych zložiek. Prejavuje sa ako:

- výskyt nevhodných štruktúrnych (plošných, líniových a bodových) zložiek,
- usporiadanie zložiek podľa dimenzií – mikro a mezo a makro-štruktúr,
- narušenie kompozície štruktúry krajiny mení jej vzhľad a charakteristiky, konkrétne:
  - homogenizácia krajiny veľkoplošnými poľnohospodárskymi makroštruktúrami, vplyvom poľnohospodárskych technológií. Pôvodné mikroštruktúry polí a mezo-štruktúry pasienok sa zmenili na homogénne, fádne makro-štruktúry.
  - zarastanie terasových mikro-štruktúr, ktoré mení vzhľad, funkciu a krajinný typ. Tým hrozí zánik jednej zo špecifických fenoménov CHVK.

(2) **Vnášanie cudzorodých stavebných objektov**, zastavanie územia. Nevhodné situovanie, proporcie a kontext stavebných objektov naruša kultúrno-historickú a krajinnno-ekologickú symbiózu krajinných zložiek. Myslí sa tým nevhodná poloha, typ rodinných domov vo vizuálne exponovaných priestoroch (VEP), čierne stavby a tlak na výstavbu vo VEP, ktoré vytvárajú rámec CHVK PIENAP-u. Presnejšie:

- citlivosť popredia, horizontov (krajinných plánov), obzoru a vizuálna kapacita krajiny:
- schopnosť krajinných štruktúr absorbovať kvantitu (počet, dimenziu, proporcie) a polohu stavebných objektov, tak aby nezmenili charakteristiky a typ prostredia

Z kombinácie (1) + (2) = (3) vyplýva **riziko zmien krajinných typov** a tým zánik špecifik a odlišností, ktorými identifikujeme vzácnosť a potrebu ochrany tejto krajiny.

(4) Z hľadiska krajinnno-ekologických kritérií tieto prejavy signalizujú aj možné **poruchy fungovania krajiny**, prírodné a antropické disturbancie, ktoré vyvolávajú výskyt ďalších anomálií a porúch (erózných, zníženie biodiverzity a pod).

Záver

Ak chceme vyjadriť nejakú závažnú myšlienku, alebo komplikovaný problém potrebujeme na to použiť správne slová. Ak tie slová nemáme, ak je

náš jazyk chudobný na výrazy, ktoré danú situáciu presne vystihnú, uniká nám aj možnosť pomenovania a riešenia problému. Tak isto je to aj s krajinou. Potrebujeme mať dostatočnú slovnú zásobu, aby sme vlastnosti krajiny vedeli pomenovať. A tak vznikajú terminologické „nuansy”, ktoré rozširujú aj našu schopnosť argumentovať. Termíny a ich skratky nadobúdajú nezastupiteľný význam. CHVK, VEP, VKP, CHKP... to už nie sú teoretické hry. V ochrane prírody potrebujeme „novú” profesiu. Máme ju už dávno, ale potrebujeme jej dať aktuálny zmysel. Krajinnári. Z doteraz „neurčitejš” pracovnej náplne, majú zrazu oveľa viac vysoko-odbornej práce. Popri špičkových znalcoch rastlín a živočíchov, spoločenstiev a biotopov, potrebujeme znalcov na interakciu ľudí a krajiny. Nie že by sme „ich” doteraz nemali. Teraz sa však od krajinnárov žiada vysoká profesionalita a odborné argumenty, v prostredí, kde sa tvrdo presadzujú (zatiaľ) výhradne individuálne záujmy. Má to však aj opačný efekt. Architektúra správne situovaná a interagujúca s prostredím sa lepšie zhodnocuje a poskytuje vyššiu kvalitu pre užívateľa ako doteraz investori predpokladali. Kvalita toho čo ľudia vytvoria by mala korešpondovať s tým, čo sme dostali „od prírody” do vena. Pomer medzi prírodným a antropickým prostredím, má svoje špecifické parametre. Prírodného ubúda, antropického pribúda. V prospech čoho? A tým sa dostávame blízko ku obsahu termínu „ochrana krajiny”.

PREHLAD LITERATÚRY

- Jančura P. 2004. Ochrana krajiny ako súčasť ochrany prírody. [W:] Zborník k 40. výročiu, NP Slovenský Raj. — ŠOP SR, Sp. Nová Ves, ss. 42–46.
- Mazúr i in. 1980. Atlas SSR. — VEDA, SÚGaK, Bratislava.
- Vološčuk I. i in. 1992. Pieninský národný park. — Akcent, B. Bytrica, pre správu TANAP, T. Lomnica.

SUMMARY

The character of the Pieniny landscape is a combination of (1.) diverse types of relief and (2.) types of landscape structures. Other “combinations” are created by significant objects found in the landscape, nature and human artefacts. The characteristic shape of the Pieniny is created by

the contrast between horizontal and vertical lines. The landscape is represented by the agriculture and the forest landscape types (3:3), which are situated in highlands and under highlands (3:1). It means the proportion of fields and forests occurs on the undulating terrain. The indexes presented here (the proportion of proxy types) create specific proportional characteristics, which we sense as a nice attractive land.

The Pieniny unusual landscape has resulted from a unique combination of shapes, forms and relations. The historic landscape structures with terrace fields and the historical remains create further values to the land. The Dunajec river valley surrounded by steep cliffs, lower situated areas and the untouched folk and historical architecture (e.g. Červený kláštor – carthusian monastery; churches) create historic landscape structures.

The expansion of human activities into the landscape is increasing, affecting some of the undisturbed areas. As a result of extensive development, the area of the last natural sites is decreasing. That is why, we appreciate randomness between the protected and “unprotected” parts of the country more vehement than before. There is a threat of contrast between the strictly protected reserves occurring side by side with densely urbanised areas with the minimum of natural features. Moreover, the protected areas are often isolated from each other by build-up areas.

The risks of changes in the landscape are as follows:

- changes in organization of land structures
- artificial objects placed within the landscape
- the sensitivity to foreground, skylines and the visual capacity of land,
- the ability of landscape structures to absorb a number and a position of artificial objects, so that the characteristics and type of the environment won't be changed.

The proportion between natural and anthropogenic environs has its specific parameters. Today we can see the change in proportion against the history – the decrease of natural and the increase of anthropic sites. We stand before the answer to question: “Who will benefit from this?” And with this answer we can come closer to the meaning of terminus “landscape protection”!

STRESZCZENIE

Charakterystyczny krajobraz Pienin jest unikatowym zbiorem pamiątek przyrodniczych i kulturowych. Ukształtował się dzięki połączeniu różnorodnych typów rzeźby oraz struktur krajobrazowych. Dodatkowo wartość krajobrazu podnoszą „kombinacje” elementów powstałych na skutek działalności człowieka (przedmiotów kultury materialnej). Niepowtarzalną sylwetkę Pienin tworzy kontrast pomiędzy liniami pionowymi i poziomymi.

Porównując proporcję terenów rolniczych i leśnych zauważa się względnie równomierne ich rozmieszczenie w wyższych położeniach (3:3) oraz przewagę terenów rolniczych w niższych położeniach (3:1). Zaprezentowane wskaźniki tworzą specyficzną proporcję, która jest przez nas postrzegana jako teren atrakcyjny. Niezwykły krajobraz Pienin powstał w wyniku kombinacji różnych kształtów, form i powiązań. Dodatkowymi walorami krajobrazu są historyczne struktury, takie jak zachowane na zboczach terasy pól. Dolina Dunajca otoczona stromymi ścianami skalnymi oraz ludowa architektura (np. Czerwony Klasztor, kościoły) także pomagają tworzyć niepowtarzalny krajobraz Pienin.

Eskpansja człowieka na nowe tereny stale wzrasta, wpływając tym samym na dziewicze obszary Pienin. W wyniku znacznego rozwoju i zagospodarowania terenu zmienia się powierzchnia obszarów naturalnych. Dlatego bardziej niż dotychczas zaczynamy doceniać przypadkowość w rozmieszczeniu obszarów chronionych i nie podlegających ochronie. Istnieje ryzyko kontrastu pomiędzy rezerwatami ścisłymi oraz występującymi w ich otoczeniu terenami zurbanizowanymi posiadającymi niewiele cech naturalnych. Co więcej, obszary chronione są często odizolowane od siebie terenami zabudowanymi.

Ryzyko zmian w krajobrazie jest następujące:

- zmiany w organizacji struktury terenu
- sztuczne obiekty umiejscowione w krajobrazie
- wrażliwość pierwszego planu, linii horyzontu oraz wizualnej pojemności terenu

- zdolność do wchłaniania sztucznych obiektów przez krajobraz, tak aby cechy charakterystyczne środowiska nie zostały zmienione.

Proporcje pomiędzy naturalnym i antropogenicznym otoczeniem mają swoje specyficzne parametry. Badając zmiany tych parametrów na tle

historii zauważa się spadek powierzchni obszarów naturalnych i wzrost powierzchni zurbanizowanej. Ważne jest aby odpowiedzieć sobie na pytanie: „Kto skorzysta na takiej sytuacji?” Dopiero znając odpowiedź będziemy mogli lepiej zrozumieć termin „ochrona krajobrazu”!